

**LA DEMOGRAFIA I
EL FUTUR DEL SISTEMA DE PENSIONS**

Anna Cabré Pla

190

Aquest treball s'inscriu en el projecte BSO2000-0477 *Población y migraciones en Cataluña. Estudio territorial, histórico y prospectivo*, finançat pel Ministerio de Ciencia y Tecnología.

Programa Nacional de Promoción General del Conocimiento. Plan Nacional I+D+I 2000-2003.

Article publicat a la revista *Ideas. Revista de temes contemporanis*, 8 (octubre-desembre/ 2000).

El text recull els punts essencials de la intervenció de l'autora davant la "Comissió no permanent per a la valoració dels resultats obtinguts pel Pacte de Toledo", Congrés dels Diputats, Madrid, 4 d'octubre de 2000.

Centre d'Estudis Demogràfics

2001

Resum.- El sistema actual de pensions és un sistema vulnerable, no per efecte de la demografia, sinó per la globalització de l'economia. El sistema de Seguretat Social, sense perdre la seva missió principal de protecció i també de redistribució solidària, ha d'acceptar el repte de transformar-se, atent a l'evolució de l'economia, a la dinàmica del mercat de treball i als nous hàbits socials per tal d'esdevenir sostenible. El text que aquí es presenta recull els punts essencials de la intervenció de l'autora davant la *Comissió no permanent per a la valoració dels resultats obtinguts pel Pacte de Toledo*, en el Congrés dels Diputats el 4 d'octubre de 2000.

Paraules clau.- Demografia, sistema de pensions, migracions internacionals, fecunditat, edat a la jubilació.

Resumen.- El sistema de pensiones actual es un sistema vulnerable, no por efecto de la demografía, sino por la globalización de la economía. El sistema de Seguridad Social, sin perder su misión principal de protección y también de redistribución solidaria, ha de aceptar el reto de transformarse, atento a la evolución de la economía, a la dinámica del mercado laboral y a los nuevos hábitos sociales con el fin de transformarse en un sistema sostenible. El texto que aquí se presenta recoge los puntos esenciales de la intervención de la autora en la *Comisión no permanente para la valoración de los resultados obtenidos por el Pacto de Toledo*, en el Congreso de los Diputados el 4 de Octubre de 2000.

Palabras clave.- Demografía, sistema de pensiones, migraciones internacionales, fecundidad, edad a la jubilación.

Abstract.- The current retirement system is not in danger by demographic reasons but by the globalization process. In order to be sustainable, the social security system must face the challenge to adapt itself to the new economic order, its labor market trends and to the new social behaviors. In this sense, this paper presents the main contributions that the author made in her speech in front of the Spanish Parliament, while debating about the results of the *Pacto de Toledo*.

Key words.- Demography, retirement system, international migration, fertility, retirement age

Résumé.- Le système actuel des retraites est un système très vulnérable, non pour des raisons démographiques, mais plus pour celles de la globalisation de l'économie. Le système de Sécurité Sociale, sans perdre sa mission principale de protection et de redistribution solidaire, se doit d'être transformé pour suivre l'évolution de l'économie, de la dynamique du marché du travail et des nouveaux comportements sociaux, avec pour objectif de se renforcer et de perdurer. Le texte qui est présenté ici recueille les points essentiels de l'intervention de l'auteur devant la *Commission non permanente pour l'évaluation des résultats obtenus lors du Pacte de Toledo*. Congrès des députés, 4 Octobre 2000.

Mots clés.- Démographie, système de retraites, migrations internationales, fécondité, âge à la retraite.

ÍNDEX

1.- Models projectius a partir d'hipòtesis de futur	2
2.- Migracions internacionals	3
3.- La importància de la natalitat	5
4.- Sistemes de pensions nacionals, economia globalitzada	6
5.- Canvis obligats	7
6.- Sostenible i transformable	8
7.- Augment del nombre de cotitzants	9
8.- L'edat de jubilació	10
9.- Alleugerir la càrrega de les generacions futures	12

LA DEMOGRAFIA I EL FUTUR DEL SISTEMA DE PENSIONS

Abordem en aquests moments els treballs previs a la revisió dels Pactes de Toledo. Malgrat els pocs anys transcorreguts, les condicions actuals són ara molt diferents de les que imperaven quan els Pactes es varen firmar. En particular, la situació de les finances de la Seguretat Social ha experimentat un canvi espectacular, que va en sentit contrari al de les previsions que en el seu dia van fer els experts i que ens hauria d'incitar a la humilitat a tots els professionals de la prospectiva, sobretot quan és pràctica comú donar per fetes prediccions a cinquanta anys vista.

Què ha fallat? Els fets demogràfics dels darrers cinc anys no s'han allunyat substancialment d'allò que s'havia previst. Ni la mortalitat ni la natalitat no s'han apartat gaire de les previsions. La immigració ha superat les expectatives i de bon tros, però no explica tampoc el canvi. No, no són les previsions demogràfiques les que han fallat. És la situació del mercat de treball la que ha canviat d'una manera que ni els més optimistes no hauríem gosat preveure fa cinc anys. Per tant, les primeres conclusions que en podem extreure són que, d'una banda, els canvis en la situació de l'economia i, per consegüent, de l'ocupació poden ser molt més abruptes i imprevisibles que els canvis en la demografia; i, d'una altra, que en considerar el futur de la protecció social se sol donar un pes excessiu al factor demogràfic i oblidar-ne un altre –l'ocupació– que pot donar-nos moltes sorpreses. En els anys recents aquestes sorpreses han estat positives, però anteriorment n'havíem viscut de ben negatives, i podrien repetir-se en el futur.

Quan s'aborda el futur del sistema de pensions sempre s'acudeix a la demografia. Sembla la taxa de natalitat desperta més interès que la taxa d'ocupació. I la vinculació de les pensions amb la demografia és fa més en clau de futur que no pas en clau de present o de passat. Hi ha poc interès per conèixer els determinants demogràfics dels fets recents, com ara el *boom* d'afiliacions a la Seguretat Social i, tanmateix, segur que fora molt instructiu. Aporta molt més al coneixement saber per què ha passat el que ha passat que no pas tractar d'endevinar el que passarà, en això probablement ens equivocarem. Als demògrafs se'ns demanen moltes més projeccions que estudis. Quan aquestes projeccions s'utilitzen i s'interpreten com estadístiques, l'error està servit.

1.- Models projectius a partir d'hipòtesis de futur

Quan ens trobem davant de dades demogràfiques corresponents a un futur més o menys llunyà, s'ha de considerar que no són estadístiques, sinó el resultat de models projectius basats en determinades hipòtesis, sempre molt més adaptades a la realitat del present (als problemes, les pors, les preocupacions o els desitjos del moment en què es fan les projeccions) que a les circumstàncies que regnaran més tard i que ningú no pot conèixer encara. Per molt rigorosos i objectius que tractem de ser en la formulació d'hipòtesis, l'imprevist és inabordable per definició.

En demografia només hi ha tres variables: mortalitat, fecunditat i migracions. A l'hora de fer previsions, ens sentim més confiats amb unes que no pas amb altres: així, les previsions sobre la mortalitat i, per tant, sobre el nombre de persones supervivents en el futur, semblen més fiables que les que es fan sobre els emigrants estrangers i la seva permanència. Tanmateix, fins i tot l'element que sembla més previsible, la mortalitat, ho resulta molt menys del que generalment creiem. Per exemple, les primeres taules de mortalitat tipus que es van fer als anys cinquanta donaven una esperança de vida màxima de 72 anys, que es considerava pràcticament insuperable. Després es van fer taules tipus amb el valor màxim de 80 anys i, més endavant van pujar fins als 85. Actualment, les dones del Japó ja s'apropen molt a aquesta fita, fins ara extrema. Quan estudiava, vaig aprendre que l'esperança de vida en néixer tenia un límit biològic al voltant dels 80 anys però la realitat l'ha superat fa temps i ja s'està parlant d'una esperança de vida de més de 100 anys per a les generacions que neixen ara. També em van ensenyar que no es podia ultrapassar els 107 anys i en canvi ja s'han documentat casos de persones que han superat els 125 i els 130. La idea que havíem tocat el límit d'edat s'esvaeix davant les possibilitats immenses que representen els nous descobriments lligats al genoma humà i a la teràpia genètica. Tot això fa pensar en les oportunitats –i també en els problemes– que representen la prolongació de la vida humana i els canvis en l'estructura poblacional que hi van associats: podrem viure molts més anys dels que creiem, però també les persones que segons els criteris actuals considerem ancianes o molt ancianes aniran representant un segment sempre creixent de la població total.

Les evolucions en sentit contrari també són possibles. Pensem en l'alarma que va comportar l'aparició de la sida, perquè es va creure que, en els nostres països, l'esperança de vida retrocediria a causa d'aquesta epidèmia. Això, finalment, es va evitar aquí, però no en altres llocs: en regions molt extenses del món, en particular a l'Àfrica, actualment es pateix una evolució regressiva de l'esperança de vida per causa d'aquesta malaltia. Però la sida no n'és

l'única raó, ni l'Àfrica l'únic lloc: a Rússia, per exemple, en l'última dècada la longevitat s'ha reduït en deu anys. Això ningú no ho hauria previst, sobretot perquè en la durada de la vida ja hi era força inferior a la dels països occidentals. Per tant, una cosa que sembla tan previsible com la mortalitat pot proporcionar-nos grans sorpreses, tant en un sentit com en l'altre.

2.- Migracions internacionals

Les migracions internacionals són encara més imprevisibles. Actualment, es donen xifres extraordinàries d'immigrants, per ara o per a l'any 2040. Si retrocedíssim trenta anys, cap el 1970, quan Espanya encara era exportadora neta de persones, i poguéssim veure les dades actuals, no semblarien certes. De la mateixa manera, avui dia resulta poc creïble pensar que en el futur Espanya pugui patir emigració neta i tot i així no és impossible.

Pel que fa a la fecunditat, quan als anys trenta a Europa els nivells n'eren molt baixos, les previsions s'assemblaven bastant a les que s'han fet en els darrers 25 anys, considerant que la feble fecunditat a què s'havia arribat era el resultat d'una evolució humana irreversible i que, per tant, en el futur la fecunditat seria baixa per sempre més. En els anys quaranta, però, el fenomen del *baby boom* va ser una sorpresa per als països occidentals, que van registrar uns augments de fecunditat que no s'explicaven tan sols per la recuperació d'un declivi causat per la depressió i la guerra, sinó també per un canvi real de les pautes reproductives d'unes generacions que van ser més fecundes que les seves predecessores. Es repetirà, aquesta mena d'oscil·lació cíclica, en el futur? No ho auguro pas, però podria ser. En tot cas, sí que és important saber que les previsions demogràfiques per a Espanya –fins i tot les que s'han fet suposant un augment de la fecunditat respecte a l'actual, que són gairebé totes– parteixen d'hipòtesis de fecunditat molt baixes, perquè actualment són les úniques admissibles.

La fecunditat espanyola ha estat, durant anys, la més baixa del món i per aquesta raó no sembla acceptable fer projeccions de futur amb nivells de fecunditat elevats, tot i que no se'n puguin excloure la possibilitat. Sembla que actualment s'està produint un moviment de recuperació de la natalitat. No se sap quan durarà, però crec que, en vista dels índexs de fecunditat baixíssims dels que es parteix, del fet que hagin estat associats amb una constitució de la família molt tardana, alhora molt relacionada amb els baixos nivells d'ocupació de les dues darreres dècades, no sembla agosarat augurar un augment substancial dels naixements en els propers anys. La majoria d'experts coincidiria en què ara per ara la fecunditat no baixarà més. Allà on hi pot haver discrepància és en el nivell fins al qual pot pujar. Però tampoc no m'aventuraré aquí a fer un exercici de predicció.

Tot això ens porta a dir que les previsions per d'aquí trenta o cinquanta anys són exercicis molt interessants des del punt de vista de l'especulació científica, però tenen efectes contraproductius, àdhuc devastadors, quan es difonen d'una manera inadequada, donant-les per certes i ineluctables i interpretant-les com a estadístiques del futur.

La consideració del llarg termini va fer una irrupció estel·lar i apocalíptica en els mitjans de comunicació amb la presentació de les projeccions fetes per la Divisió de la Població de les Nacions Unides en un estudi anomenat *Les migracions de substitució són una solució per a les poblacions envellides?* Aquestes projeccions, que han estat força criticades en els àmbits científics i que fins i tot han donat lloc a la protesta formal d'alguns països, han tingut aspectes negatius i positius. L'aspecte negatiu ha estat reafirmar, amb un horitzó de referència molt llunyà (l'any 2050), el paper gairebé exclusiu de la demografia en el manteniment dels sistemes de pensions del futur, sense considerar cap possible alternativa en el marc institucional o reglamentari. Així, segons les hipòtesis subjacents a aquest estudi, l'any 2050 les pensions es continuarien cobrint en àmbits nacionals per sistemes de repartiment i es basarien en les cotitzacions dels actius. Tot això suposa sacralitzar el sistema actual, congelant-lo per als propers cinquanta anys –que és una petita eternitat– i reforçant la idea de què és així com ha de ser. Aquest plantejament em sembla molt desafortunat, sobretot quan de l'estudi es desprèn, tenint en compte aquests paràmetres, que allò que podria fer insostenible el manteniment del sistema de pensions és la insuficiència de la fecunditat, la qual només es podria compensar amb immigració. Però les migracions necessàries per mantenir l'equilibri són de tal magnitud que el títol del treball porta, amb justícia, un interrogant: ¿són les migracions de substitució la solució? I, si bé la seva resposta és que no són la solució, la manera com el treball s'ha difós fa creure que sí que ho són, fins al punt que nombroses persones de l'àmbit polític (i no sols) han començat a emprar aquestes xifres per justificar, per exemple, com hauria de reformar-se el contingent d'immigrants.

A parer meu, això no té sentit. L'arribada d'immigrants no soluciona el problema, sinó que l'ajorna, com es veuria millor si el treball anés més enllà del 2050. La difusió de l'estudi ha fet avançar la idea, intel·lectualment fecunda, de l'equivalència entre immigrants i naixements, mostrant que, des del punt de vista de la població activa, els immigrants no serien altra cosa que naixements anticipats. Això vol dir que un immigrant equival a un naixement de vint anys enrere i, per tant desplaça el problema de la insuficiència dels *ratios* actius/inactius vint anys més enllà. A la llarga, però, els immigrants acaben sent també jubilats (en un país o en un altre, perquè normalment tenen dret a la jubilació encara que hagin tornat als seus països; per tant, un càlcul que es faci només sobre la població resident pot dur a idees força errònies sobre

quins són els passius creats en el sistema de pensions). No es tracta doncs d'una solució, sinó d'una fuga endavant.

En una situació com és actualment la nostra, en què precisament en el mercat de treball hi ha prou motius per argumentar l'ampliació dels contingents d'immigració amb raons de l'any 2001 (basats en quelcom tan observable i comptabilitzable com és el món laboral) resulta innecessari, i a més mistificador, insistir en la necessitat d'importar treballadors perquè cotitzin per a les pensions de les properes dècades. Aquest ha estat l'efecte negatiu de les previsions: crear soroll al voltant de la reflexió sobre la immigració. L'efecte positiu, en canvi, ha estat, d'una banda, mostrar que, des del punt de vista econòmic i del reequilibri de les edats, els immigrants equivalen als naixements amb un desfasament temporal. Per tant, la feble natalitat no ha de ser problema mentre hi hagi un subministrament quasi il·limitat de candidats a immigrar, cosa que ara per ara tenen garantida tots els països rics. Força de treball futura i natalitat són doncs coses diferents. L'opció de tenir més fills o més immigrants és un tema que pot ser d'importància cultural o política, però, des del punt de vista de la piràmide d'edats i del mercat de treball, almenys si se'l considera globalment, és equivalent. Altra cosa –i això ja és filar prim– és saber si immigrants i nadius són realment substituïbles o són més aviat complementaris. No ho tractaré aquí.

3.- La importància de la natalitat

El primer benefici de la difusió de les projeccions de Nacions Unides és que han tret pressió sobre el tema de la natalitat. Personalment, crec que és molt important mantenir la natalitat en uns nivells raonables, però no pas en nom del sistema de pensions, ni tan sols en nom del manteniment de la població, sinó per allò que significa, com a símptoma, una natalitat tan baixa com la que tenim i per allò que representarà per a moltes persones viure les seves vides sense que la paternitat o la maternitat hi intervinguin; i això és particularment significatiu en el cas de les dones, que tenen, per a ser mares, un temps útil social molt curt. Que neixin infants és important per a les persones i per a la societat però, quan al treball i a les pensions, natalitat o immigració són indistintes.

Ara bé, podria resultar que abans de l'any 2050 el subministrament d'immigrants deixés de ser il·limitat. Això ara sembla ciència ficció, però pot no ser-ho. Espanya va ser un país d'emigració fins fa pocs anys i en poc temps ha capgirat. També moltes poblacions del Tercer Món que actualment són emigratòries, podrien no ser-ho (un fenomen que ja ha començat a observar-se en alguns dels països més dinàmics). Però tampoc m'estendré sobre aquest tema.

Un altre punt molt important de l'informe de les Nacions Unides és que ha suposat una càrrega de profunditat contra els sistemes de repartiment basats en les cotitzacions dels actius. És a dir, ha demostrat, segurament sense pretendre-ho, que el sistema actual és insostenible a mitjà i a llarg termini. Atès que la gent gran de l'any 2050 ja ha nascut i que està més o menys ubicada al mapamundi, i que la seva supervivència anirà millorant al llarg del temps, mantenir uns *ratios* de persones en edat activa/persones en edat inactiva que siguin suficients per garantir les pensions amb els criteris actuals equival a subordinar totes les altres variables a aquest objectiu, és a dir, equival a incrementar contínuament la fecunditat o la immigració en els països on actualment resideix la massa dels futurs ancians. Els sistemes de repartiment tenen l'inconvenient de tots els sistemes piramidals: necessiten mantenir un increment continu del nombre d'adherents per poder funcionar. I com que no n'hi ha prou amb disposar de les persones d'edat activa, sinó que, a més, han d'estar ocupades, caldrà atreure, generar o mantenir l'ocupació perquè aquestes persones puguin treballar i cotitzar efectivament en els llocs on ha de viure la gent gran del futur. Això significaria organitzar tota l'economia mundial en funció d'un sol criteri: poder alimentar els sistemes de protecció social nacionals per tal de mantenir els futurs ancians en els llocs on ara viuen. En aquest sentit, algunes de les crítiques que s'han fet a les dites projeccions remarquen que en alguns països que es mostraven com exemple, com ara Corea o França, els resultats implicaven uns creixements de població o unes densitats de poblament d'una magnitud que es podien tenir per insostenibles des de qualsevol punt de vista, incloent-hi l'ecològic.

4.- Sistemes de pensions nacionals, economia globalitzada

Així el sistema de protecció social actual resulta inviable a la llarga tant per qüestions demogràfiques com per d'altres de relacionades amb la naturalesa dels mateixos sistemes, tancats en fronteres nacionals. Crec que aquestes últimes qüestions poden dur a la insostenibilitat dels sistemes molt abans que no ho faria la demografia: es tracta de la contradicció, penso que insalvable, entre uns marcs de protecció en què els jubilats depenen de les cotitzacions que es recapten en el seu propi país i uns sistemes econòmics globalitzats, en què els llocs de treball, les inversions i els béns travessen cada cop més les fronteres.

Tal com hem vist els darrers anys, amb satisfacció en aquest cas, no sabem predir quanta ocupació hi haurà en el futur. De fet, resulta paradoxal que mentre les prediccions del futur fan dependre del nombre de joves l'equilibri i el benestar del sistema de protecció, en realitat hi ha hagut molts problemes mentre les entrades en edat activa eren abundants i s'han engegat les afiliacions a la Seguretat Social quan l'entrada de joves ha començat a minvar. Partint dels

fets, podria semblar que l'ocupació creix quan els joves comencen a faltar. Potser no és aquesta la raó, sinó que hi ha factors d'ordre econòmic, internacionals i d'altres, però en qualsevol cas la variable principal és l'ocupació. On es trobaran les feines del futur? Quantes feines es podran crear i mantenir? Depèn, això, dels governs? del sistema de pensions? o d'altres agents que no són controlables i ho seran cada cop menys?

Tal com veig les coses, el sistema de pensions actual és un sistema vulnerable, no pas per la demografia, sinó per la globalització de l'economia, i caldrà anar-lo canviant per un altre que no sigui tan sensible a la forma en què puguin distribuir-se les feines en el futur, amb el marge de maniobra que les circumstàncies permetin. Si en el futur les feines estan en els països on hi ha més població jove i els jubilats en altres països, es podria pensar en buscar un sistema internacional de compensació. Però els països amb qui es podria establir un sistema semblant (que serien aquells amb qui tenim més proximitat, per exemple, en el si de la Unió Europea) presenta uns problemes i avantatges molt similars. Per tant, la compensació que es podria aplicar seria molt magra.

5.- Canvis obligats

Actualment, sembla indefensable proposar que els països on hi ha més població jove (per tant, on hi ha més actius de cara al futur i cap on és més probable que es deslocalitzin llocs de treball) siguin els qui hagin de pagar les pensions de la gent gran dels països rics, quan precisament la població jove resideix en països amb problemes de desenvolupament importantíssims i diferències de riquesa impressionants. Per altra banda, els treballadors d'aquests països també tenen pares i mares, que viuran cada cop més anys, i que han d'atendre, i no cal esperar d'ells la solució a les nostres dificultats. Crec que, en aquest punt, no cal fer-se il·lusions, tenim un problema a llarg termini i caldria anar pensant en passar a un altre sistema. La meva preferència (com la de quasi tothom en aquest país) és que fos un sistema públic de protecció, que no ha de ser necessàriament –i crec que no ho podrà ser– una prolongació una mica retocada de l'actual.

Per raons demogràfiques i econòmiques, en els propers cinc o deu anys, el sistema es podrà mantenir en els paràmetres actuals, amb retocs i sense gaires inconvenients. Però això no ens ha d'obnubilar, perquè és passatger. Per tant, les dos idees que han de servir d'eixos per a orientar la revisió del sistema de pensions actual són, al meu parer: a) que el sistema pot sostenir-se bé en el curt termini, però que b) és molt vulnerable i no pot pensar-se que continuarà intacte fins a l'any 2050. És a dir, que a l'hora de gestionar i reformar el sistema de pensions no s'ha d'atendre només la situació actual, sobretot quan sembla que és positiva,

sinó que cal tenir en compte la vulnerabilitat futura, que no prové tant de la demografia, que és finalment un mal menor, com dels efectes econòmics de caràcter global, que són molt més imprevisibles.

Els perills que amenacen la sostenibilitat del sistema a mig i llarg termini ens ha de guiar en les actuacions presents, tant per activa com per passiva. És a dir, que d'una banda s'han d'evitar determinades coses, si això és possible socialment, políticament i èticament. D'altra banda, s'ha de fer el que convé fer. Hi ha exemples de mesures que es van prendre en el seu moment, i segurament no hi havia cap més remei que fer-ho, encara que després s'ha vist que anaven en sentit contrari a les necessitats a llarg termini. Mesures que es van adoptar, a Espanya i arreu, en temps de crisi de l'ocupació i de crisi econòmica, com fou facilitar la jubilació anticipada i la declaració d'invalidesa. L'experiència ens diu ara que les decisions que es van prendre llavors, ara no es poden revocar fàcilment, sinó que, en tot cas, s'han de reconduir, perquè han passat a formar part de la cultura del país i la seva modificació és força complicada.

Una altra mesura que es va adoptar –aquesta més específica del nostre cas– va ser fomentar el manteniment de la població agrària en determinades regions, cosa que en aquell moment va ser una mesura indolora, però que actualment és molt difícil de superar. En temps de crisi es prenen mesures que després no es poden anul·lar. Però l'economia eufòrica també pot donar lloc a altres iniciatives, probablement molt ben acceptades, com ho van ser aquestes, però que poden anar en sentit oposat a allò que en el futur requerirà la transformació necessària del sistema. Penso, en particular, en la cobertura de la viduïtat (i en la seva imprescindible millora) i en la cobertura de la dependència. Són dos temes indefugibles, que demanen solucions, però aquestes solucions poden ser sostenibles o no ser-ho, i hi van associats aspectes conceptuals molt importants. Si respecte a aquests dos punts es prenguessin segons quines mesures sense reflexionar a llarg termini, podrien agreujar els problemes de sostenibilitat futura del conjunt. Per això mateix, s'han de pensar molt bé.

6.- Sostenible i transformable

Estendre el sistema de repartiment a compromisos més grans suposa augmentar-ne la vulnerabilitat. Així, doncs, està clar que en períodes de bona situació econòmica és inexcusable, socialment, políticament i èticament, atendre situacions de necessitat d'una manera més generosa, però caldria pensar com s'ha de fer per no sobrecarregar un sistema de repartiment que hauríem d'intentar alleugerir. Crec que no s'han de prendre's decisions que després,

quan calgui, no es podran reformar. Si es vol, això es pot interpretar com una crida a la prudència.

Em permetré a continuació fer altres recomanacions que em resulten més fàcils: les que impliquen acció. Caldria actuar tenint com a criteri l'augment de la sostenibilitat i la transformabilitat del sistema; que sigui sostenible i transformable, perquè, si no és transformable, no serà sostenible, com gairebé tot. A això afegiria un requisit que em sembla que no és del sistema, sinó de la nostra societat: la universalitat. És a dir, no podem anar cap a un sistema que sigui més sostenible i més equitatiu i que alhora representi l'exclusió de drets d'un segment més o menys important de la població. De fet, els diversos sistemes han anat evolucionant en direcció a una protecció social que sigui universal en un grau o en un altre, i al meu parer així ha de continuar sent. A més, les diferències, tret que les coses canviïn molt, cada vegada es percebran pitjor. Per tant, si es va cap a una universalització dels drets, com ha estat el cas en la cobertura de la sanitat, també s'hauria de tendir cap a un sistema universal de cotitzacions.

7.- Augment del nombre de cotitzants

Atenint-me a aquests criteris de sostenibilitat, transformabilitat i universalitat, proposaria quatre punts. El *primer punt* consisteix a promoure totes les mesures que tendixin a augmentar el nombre de cotitzants, i això implica la creació d'ocupació. Augmentar les taxes d'activitat depèn principalment de l'economia, però les polítiques d'ocupació també compten. Ara bé, crec que també s'hauria d'explorar la possibilitat que cotitzessin altres categories de la població que no es consideren actives, com els estudiants i les mestresses de casa. Com a universitària de professió, he observat que el col·lectiu dels becaris pre-doctorals i post-doctorals reclamen des de fa molt de temps, i cada vegada amb més insistència, cotitzar a la Seguretat Social i que els seus anys de becaris, que normalment transcorren entre els vint-i-tres i els trenta anys, es considerin com a anys actius. Un sistema que tendís a ser un sistema assegurador global resoldria uns quants dels problemes que he assenyalat abans. Per tant, el primer que cal fer és augmentar tant com es pugui el nombre de cotitzacions, estenent i fomentant la possibilitat de la cotització voluntària.

Recomano doncs promoure, havent fet l'estudi econòmic pertinent, la cotització de les categories no actives de la població. Aquestes mesures, que tendrien a transformar el sistema en un sistema assegurador de caràcter general, serien molt més fàcils si s'apliqués el *segon punt*, que consisteix a anar disminuint la importància de l'edat a la jubilació, de manera que l'edat se substitueixi pel nombre d'anys cotitzats i, molt més tard, es pugui començar a tenir

en compte la quantitat cotitzada. El pas de l'edat a la durada, el pas de tenir 65 anys a tenir un cert nombre d'anys cotitzats, seria un motiu que animaria la població en gran manera a afiliar-se a la Seguretat Social com més aviat millor i, per tant, seria un incentiu de la propensió a afiliar-se, cosa que, entre altres, tendria a comprimir l'economia submergida.

8.- L'edat de jubilació

El *tercer punt* fa referència a l'augment de l'edat *real* de jubilació, no pas de l'edat legal. Per part meua, desaconsellaria tocar l'edat legal de jubilació. Actualment, l'edat real està per sota de la legal i, a més, s'ha donat una tendència a la baixa completament contrària a la tendència de l'esperança de vida, cada vegada més elevada. El fet rellevant no és si les persones es jubilen als 62 o als 65 anys, sinó la relació que hi ha entre allò que han cotitzat i allò que perceben. Estic a favor que es mantingui la jubilació als 60 anys per diverses raons. En primer lloc, hi ha persones que han treballat molts anys, que han cotitzat molts anys i que han fet feines molt dures. Obligar-les a mantenir una activitat fins als 65 anys és no sols injust sinó que en molts casos vol dir orientar-les cap a alguna mena d'invalidesa, l'atur o un altre tipus de prestació. En segon lloc, i em sembla molt important, hi ha el cas específic de les dones. Dins i fora de la Unió Europea, hi ha països que tenen edats de jubilació més baixes per a les dones, i d'altres, com és el cas de França, que no apliquen aquesta mesura, que es podria considerar *políticament incorrecta*, però que donen a les dones la possibilitat d'anticipar la seva jubilació sense perdre cap dret en funció del nombre de fills que han tingut.

Així, doncs, hi ha una pràctica relativament generalitzada i que a hores d'ara no és propugnable: mantenir edats legals de jubilació diferents per als homes i per a les dones. Però aquesta pràctica obeeix al fet que la situació d'homes i dones no és la mateixa, com tampoc no ho és la situació de doble jornada de què tant es parla i que, en aquestes edats, moltes vegades és més intensa que en edats anteriors de la vida. Les dones de 60 anys fan possible moltes vegades que les seves filles i joves treballin compartint amb elles el càrrec dels néts, i sovint s'ocupen dels seus propis pares, sogres i d'algun altre parent d'edat avançada. Cal anar amb compte perquè, si s'impedeix que aquestes persones –les qui ho vulguin–puguin jubilar-se abans dels 65 anys, es pot perdre en atenció a la gent gran i, per tant, en estalvi per al conjunt del sistema, allò que, per altra part, sembla que es guanya forçant una sortida d'activitat més tardana.

A parer meu, l'edat legal de jubilació hauria de mantenir-se en els 65 anys, i hauria d'haver-hi la possibilitat que les persones que vulguin jubilar-se als 60 ho facin amb els coeficients

reductors oportuns, que jo mantindria al nivell actual. En canvi, haurien de prendre's totes les mesures pertinents per afavorir el retard voluntari de l'edat de jubilació.

En general, els treballadors no han estat els responsables de la jubilació anticipada, sinó que ho han estat les empreses i fins i tot les administracions que, per necessitats de reestructuració de les plantilles, de disminució dels costos, de substitució d'un personal que s'ha fet obsolet per un altre de més jove, més format i molt més econòmic, han propiciat la jubilació anticipada, en particular, en els sectors i les empreses en crisi. El treballador ha tingut un paper secundari a l'hora d'optar per aquesta solució. Per tant, crec que, si es vol invertir la tendència, cal començar actuant allà on es troba la causa, que és en l'empresa. Atesos els resultats, aparentment positius, de les actuacions sobre l'ocupació a través de les reduccions de cotització a la Seguretat Social, proposaria que, per tal de promoure el manteniment de l'edat activa dels treballadors de més de 55 anys, en endavant es pogués aplicar el mateix tipus de reduccions que fins ara s'ha posat en pràctica per afavorir l'ocupació indefinida, és a dir, que les empreses tinguessin beneficis de reducció de la Seguretat Social per als treballadors de les seves plantilles més grans de 55 anys. Proposo que per a cada any treballat, a partir dels 56 anys, la quota es redueixi en un 10 per cent per arribar a la cotització del 0 per cent als 65 anys. Aquesta mesura, o una altra de semblant, seria una acció que fomentaria que les empreses conservessin els seus treballadors en actiu fins al límit.

D'altra banda, per tal que els mateixos treballadors tinguessin el mateix interès, potser seria convenient començar a donar-los, als 60 anys, unes hores disponibles en temps de treball, és a dir, de dues a quatre hores per setmana, perquè també tinguessin interès a mantenir-se actius fins als 65 anys. Només facilitant que els treballadors arribin actius voluntàriament als 65 anys, es podria abordar la fase següent, consistent en aconseguir que els treballadors es mantinguin actius més enllà de l'edat legal per a la jubilació. Mentre no s'abordi d'una manera ferma el tema de les prejubilacions, pensar que l'edat activa s'allargarà més enllà dels 65 anys em sembla bastant utòpic. Crec que ara és el moment en què es pot fer. Sembla que va desapareixent, o almenys minvant, l'obstacle moral que representava mantenir persones grans en actiu, fins i tot més enllà dels 65 anys, quan tants joves i persones d'altres edats no tenien accés a l'ocupació. Per tant, considero que ara es podria començar a resoldre aquest tema amb un cert consens, si la situació de l'ocupació continua millorant.

També es podria començar a avançar cap a una mesura més futurista, que també serà sostenible si hi ha plena ocupació: la compatibilització progressiva de la percepció de drets amb activitats remunerades, que, de fet, ja es dona en algunes activitats, però no pas en d'altres. Això resultava moralment insostenible amb taxes de desocupació elevades, però cal no oblidar que en endavant, i si les previsions no enganyen, enfrontarem més aviat una

mancança permanent de mà d'obra. En aquest context, el fet de facilitar que siguin el segment de jubilats més joves els qui paguin, en part, les seves pensions mitjançant les seves cotitzacions i els seus impostos si mantenen una activitat fora, probablement, una solució que avui pot semblar molt futurista, però que abans de deu anys no ho semblarà.

9.- Alleugerir la càrrega de les generacions futures

Finalment, el *quart punt* suggereix acudir a altres formes de finançament del sistema de pensions que no siguin les rendes del treball. S'ha parlat de recórrer a la participació dels rendiments del capital, però s'argumenta que això pot precisament causar-ne la fuga cap a altres horitzons menys impositius. Però també s'ha de pensar en les rendes, perquè el capital es mou, però els béns immobles (terres, edificis) no es mouen i continuaran estant-se al mateix país. No se sol parlar del patrimoni acumulat, que guarda relacions molt interessants amb les pensions percebudes per les generacions anteriors; crec que aquest és un tema que en el futur caldrà estudiar. I també hi ha els ingressos públics extraordinaris. Un país com Noruega, que obté ingressos extraordinaris del petroli, ha acordat guardar-ne una part important en un fons de pensions per a les generacions futures. Si hi ha ingressos extraordinaris, com els que alguns països han obtingut de les subhastes de la telefonia mòbil, o de les privatitzacions, es podrien destinar a un fons de pensions d'aquesta mena. També, en la mesura que aquests ingressos serveixen per reduir el deute públic, el seu efecte pot ser similar: alleugerir la càrrega de les generacions futures, ja sigui la que tindran per la via pressupostària pagant interessos del deute, o la que tindran a través del sistema de pensions. El que no es pot fer és carregar el manteniment de les persones ancianes exclusivament a les generacions futures, de les quals no sabem en quines condicions es trobaran ni quin nombre representaran.

Tant de bo que la revisió dels Pactes de Toledo, que es farà en un context financer lliure de pressions immediates, pugui abordar amb èxit aquestes grans línies de reforma cap a un sistema de protecció social robust i sostenible.